

До спеціалізованої вченої ради Д 26.007.05 у
Національній академії внутрішніх справ
ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Відгук

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора Погорецького Миколи Анатолійовича на дисертацію Михайленко Віри Володимирівни на тему: «Реалізація засади верховенства права у кримінальному провадженні», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Актуальність теми. Проблема верховенства права для кримінальної процесуальної науки та практики є надзвичайно актуальною і достатньо новою, оскільки незважаючи на те, що принцип верховенства права знайшов своє закріплення у низці міжнародних нормативно-правових актів (у преамбулі Договору про Європейський Союз, а також у його ст. 2, відповідно до якої: «Союз засновано на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, *верховенства права* та дотримання людських прав, включаючи права осіб, що належать до меншин». *Верховенство права* також виступає основою у зовнішній діяльності ЄС, і його включено до преамбули Хартії основоположних прав Європейського Союзу та ін.).

Вперше на національному рівні він був закріплений лише у 1996 р. у п.1 ст. 8 Конституції України. Розуміння його сутності знайшло своє відображення у тлумаченні, яке було надано ПВСУ у п. 1 постанови від 1 листопада 1996 р. № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя»: «Відповідно до ст. 8 Конституції в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Виходячи із зазначеного принципу та гарантування Конституцією судового захисту конституційних прав і свобод, судова діяльність має бути спрямована на захист цих прав і

ВДСД НАВС		
Вх. №	1641	1
"06"	05	2019 р.
кількість аркушів:		
осн. дск.	19	додаток: —

свобод від будь-яких посягань шляхом забезпечення своєчасного та якісного розгляду конкретних справ. При цьому слід мати на увазі, що згідно зі ст. 22 Конституції закріплені в ній права і свободи людини й громадянина не є вичерпними».

Верховенство права означає, що суд не повинен застосовувати положення правового акта, у тому числі закону, якщо його застосування суперечить конституційним принципам права або порушуватиме права та свободи людини і громадянина. Суд не повинен також допускати тлумачення закону, яке б несправедливо обмежувало ці права і свободи.

Гарантією реалізації принципу верховенства права є закріплення в нормативних актах чітких правил і процедур здійснення кримінального провадження. Недодержання процесуальної форми діяльності у кримінальному процесі тягне за собою негативні наслідки для посадових осіб – представників держави і обумовлює застосування санкцій відновлювального характеру.

Маючи ч. 1 ст. 8 Конституції про те, що в Україні діє принцип верховенства права, українські судді до недавнього часу посилалися на принцип законності, що будучи закріпленим в ст. 129 чинної Конституції України, виражає «букву закону», яка нерідко розходиться з ідеєю та духом права. Науковці констатують, що однією із причин цього є нерозуміння суті та співвідношення принципів верховенства права та принципу законності, оскільки останній нерідко трактується саме як принцип верховенства права. Після закріплення у ст. 129 чинної Конституції України принципу верховенства права, плутанини із згаданими вище принципами не поменшало.

Суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики ЄСПЛ. Міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, поряд із Конституцією України, КПК, іншими законами належать до джерел кримінального процесуального законодавства. Ці міжнародні акти відіграють важливу роль у правовому регулюванні прав

людини, закріпленні пріоритету прав людини перед державою. Одним із міжнародних договорів, який має значення джерела кримінального процесуального права України, є КЗПЛ. Особливість цього договору полягає в тому, що Конвенція підлягає застосуванню разом із рішеннями ЄСПЛ, у яких міститься тлумачення її положень. Крім того, у ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. вказується на обов'язок держави виконати рішення ЄСПЛ у справах проти України, з необхідністю усунення причин порушення Україною КЗПЛ і протоколів до неї, з впровадженням в українське судочинство та адміністративну практику європейських стандартів прав людини, зі створенням передумов для зменшення числа заяв до ЄСПЛ проти України. У статті 17 цього Закону закріплюється обов'язок судів застосовувати при розгляді справ КЗПЛ та практику ЄСПЛ як джерело права.

Природа рішень ЄСПЛ обумовлена певними факторами: а) правові позиції, що містяться в них, мають нормативний характер; б) у рішеннях дається тлумачення КЗПЛ та Протоколів до неї; в) самі рішення мають правозастосовний характер, оскільки в них міститься рішення з конкретної справи.

Вперше у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві принцип (засада) верховенства права був закріплений в п. 1, ч. 1, ст. 7 КПК України 2012 р. Проте на сьогодні, як слушно зазначає В. В. Михайленко у правовій науці, так і в теорії кримінального процесу, відсутнє єдине розуміння засади верховенства права, що унеможливорює практичну реалізацію цієї засади на всіх етапах розслідування та розгляду кримінального провадження і надає їй виключно декларативного змісту. Це підтверджується результатами власних емпіричних досліджень автора, зокрема 33 % адвокатів, 57 % слідчих Національної поліції, детективів НАБУ, прокурорів, у т. ч. Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, а також майже 30 % суддів різних інстанцій і слідчих суддів) вказали на виключно декларативний характер засади верховенства права. Тому, як

справедливо наголошує В. В. Михайленко, оскільки верховенство права має прямий зв'язок з правами людини, ставлення до цієї засади як до декларації призводить до неправомірного чи надмірного втручання в права і свободи учасників кримінального провадження, що й актуалізує тему дослідження, якій недостатньо приділено уваги науковцями і на цей час проблем реалізації верховенства права у кримінальному провадженні не містять системного дослідження кримінального процесуального змісту цієї засади та не мають єдиного загальноприйнятого тлумачення верховенства права як засади кримінального провадження.

Про актуальність теми дисертації В. В. Михайленко свідчить також її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дослідження узгоджується із Національною стратегією у сфері прав людини, затвердженою Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015 та Стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки. Роботу виконано відповідно до Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р; Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України 07 вересня 2011 р. № 942; планів проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ. Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 29 березня 2016 р. (протокол № 7).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертанткою, у своїй більшості є обґрунтованими та переконливими. При їх обґрунтуванні використано широке коло вітчизняних і зарубіжних наукових джерел з історії та теорії держави і права, кримінального процесуального

права, кримінального права, вітчизняне та зарубіжне законодавство й інші правові акти, перелік яких складає 290 найменувань.

При цьому слід зазначити, що наукові джерела використані здобувачкою переважно критично – з глибоким аналізом, коректною полемікою та аргументацією власного підходу до тих чи інших положень, висновків чи пропозицій, що свідчить про зрілість дослідниці та її високу загально-наукову культуру.

Репрезентативним є емпіричний матеріал дослідження, що складають рішення Європейського суду з прав людини, узагальнення судової практики Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ та інших судів України; рішення Конституційного Суду України; постанови Пленуму Верховного Суду; судові рішення, які розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень; результати вивчення матеріалів 157 кримінальних проваджень щодо злочинів різного ступеню тяжкості; зведені дані опитування 285 осіб (протягом 2016–2018 років), зокрема: 74 слідчих Національної поліції різних регіонів України, 20 детективів НАБУ (м. Київ та Київська область); 45 прокурорів місцевих прокуратур (Дніпропетровська, Житомирська, Київська, Харківська, Львівська область та місто Київ), 18 прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, 48 суддів (слідчих суддів) та 80 адвокатів, які здійснюють свою діяльність у різних регіонах України; сайт Європейського суду з прав людини <https://www.echr.coe.int>; використано власний досвід роботи адвокатом.

Вміле використання широкого спектру сучасних методів наукового пошуку також позитивно вплинули на ступінь обґрунтованості сформульованих дисертантом наукових положень, висновків і рекомендацій.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій.

Комплексне опрацювання та системний аналіз наукових джерел і процесуальних норм в їх генезисному та порівняльно-правовому аспектах, а

також матеріалів практики дало можливість В. В. Михайленко сформулювати власні наукові положення, висновки та рекомендації, що відзначаються достовірністю та характеризуються науковою новизною.

До найбільш вагомих наукових положень, що характеризуються новизною або її елементами, слід віднести такі:

вперше:

– доведено, що закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням строків досудового розслідування, коли жодній особі не повідомлено про підозру, не узгоджується з принципом верховенства права, адже незахищеними залишаються права потерпілих і суспільні інтереси щодо розслідування злочинів, а принцип невідворотності кримінальної відповідальності набуває суто декларативного характеру;

– запропоновано виокремлювати три різновиди недопустимих доказів: абсолютно недопустимі – це відомості, що без жодних застережень не можуть бути допущені судом до використання у кримінальному провадженні у зв'язку з тим, що під час їх отримання мало місце істотне порушення прав та свобод людини; відносно допустимі – відомості, стосовно яких доцільність і можливість використання для доведення певних фактів визначається сторонами за наявності певних умов; очевидно недопустимі – відомості, допустимість яких має ситуативний характер, пов'язаний з неможливістю або припиненням їх дослідження під час судового розгляду;

– визначено невідповідність конвенційним стандартам ухвалення вироку на підставі угоди про визнання винуватості, якщо в ньому встановлюються преюдиційні факти щодо участі у вчиненні кримінального правопорушення інших осіб;

удосконалено:

– визначення верховенства права у кримінальному провадженні, під яким слід розуміти закріплену у КПК України гарантію досягнення завдань кримінального провадження, спрямовану на забезпечення прав і свобод

учасників кримінального провадження, захист від невинуватого втручання в права людини з боку суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності, узгодження і баланс протилежних інтересів у кримінальному провадженні шляхом застосування конвенційних стандартів;

– характеристику співвідношення верховенства права і законності як змісту і форми: верховенство права характеризує кримінальне провадження з ціннісної, змістовної сторони, в той час як законність забезпечує необхідну йому форму, встановлюючи відповідні процедури і межі активності суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності;

– структуру строків, пов'язаних із застосуванням заходів забезпечення кримінального провадження (строки звернення з клопотанням, розгляду клопотання, реалізації дозволу на обмеження прав і свобод, застосування заходу забезпечення кримінального провадження);

– систему умов відповідності засаді верховенства права застосування (продовження) запобіжного заходу;

– систему умов реалізації верховенства права при ухваленні вироку (ухвалення незалежним і неупередженим судом; дотримання загальних критеріїв справедливого судового розгляду та засад кримінального провадження; дотримання вимог презумпції невинуватості і стандарту «поза розумним сумнівом»; дотримання специфічних гарантій прав обвинуваченого; справедливість (обґрунтованість) ухваленого вироку);

– тлумачення справедливості кримінального провадження (може проявлятися через судові тлумачення норм, застосування правових позицій ЄСПЛ, відхід від формальної законності, застосування судової дискреції);

дістало подальший розвиток:

– класифікація засад кримінального провадження залежно від змісту права, на охорону чи захист якого вони спрямовані;

– визначення умов реалізації засади верховенства права під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження, до яких

віднесено: дотримання встановлених законом загальних обмежувальних критеріїв щодо надмірного втручання в права і свободи людини під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження; обов'язкове врахування при вирішенні цього питання обставин, встановлених законом для окремих видів заходів забезпечення; судовий контроль і прокурорський нагляд; наявність права ініціювати питання про застосування (скасування) заходів забезпечення у різних учасників кримінального провадження; встановлення і дотримання процесуальних строків звернення з клопотанням про застосування заходів забезпечення кримінального провадження та його розгляду; можливість скасування рішення про застосування заходу забезпечення; дотримання стандарту вирішення питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (пропорційність і співмірність втручання у права людини); участь особи, щодо якої вирішується питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, та/чи її захисника (представника) при вирішенні питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

– визначення умов відповідності верховенству права проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій з урахуванням трискладового тесту ЄСПЛ, до яких відносяться: відповідність закону і необхідність втручання, наявність правомірної мети для втручання і його пропорційність;

– характеристика інституту закриття кримінального провадження, що може розглядатися як: гарантія від необґрунтованого чи повторного притягнення до відповідальності; констатування неспроможності досудового розслідування та недоцільності подальшого провадження; спосіб забезпечення прав потерпілого у справах приватного обвинувачення; свідчення досягнення компромісу з державою;

– алгоритм визнання «провокативних» доказів недопустимими з урахуванням стандартів Європейського Суду: якщо під час судового розгляду сторона захисту стверджує про провокацію, на сторону обвинувачення перекладається тягар доведення відсутності провокації; якщо

сторона обвинувачення не спростує наявність провокації або у суду залишаться сумніви, то докази, отримані внаслідок проведення відповідних слідчих дій, визнаються недопустимими;

– пропозиції щодо внесення змін і доповнень до статей 223, 253, 278, 290, 393, 475 КПК України, які сприятимуть забезпеченню реалізації верховенства права під час кримінального провадження.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки і пропозиції впроваджено та можуть бути використані в:

– *законотворчій діяльності* – при внесенні змін і доповнень до КПК України щодо подальшої гуманізації кримінального процесу України на основі забезпечення і дотримання прав і свобод людини (лист до Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 18 січня 2019 р.);

– *правозастосовній діяльності судів, прокуратури, адвокатури та органів досудового розслідування* – під час процесу формування судової практики у кримінальному провадженні (акт впровадження Адвокатського об'єднання «Веста» від 12 грудня 2017 р.);

– *освітньому процесі* – для підготовки лекцій, методичних рекомендацій, навчальних програм, тестових завдань, відповідних розділів підручників, навчальних посібників, а також під час проведення різних видів занять із дисципліни «Кримінальний процес» (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 30 грудня 2017 р.).

Достатньою є **апробація результатів дослідження**. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження відображені у 11 наукових публікаціях, серед яких 5 наукових статей – у збірниках, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, з них – одна у зарубіжному науковому виданні, та 6 тез – у збірниках матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій. зокрема: «Шляхи вдосконалення нормативно-правової бази України як основи сталого

розвитку суспільства» (м. Харків, 1–2 вересня 2017 р.); «Стан та перспективи розвитку юридичної науки» (м. Дніпро, 1–2 вересня 2017 р.); «Urgent problems of law on the modern stage of statehood development» (Lublin, October 20-21, 2017); «Право і держава: проблеми розвитку та взаємодії у XXI сторіччі» (м. Запоріжжя, 26–27 січня 2018 р.); «Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні» (м. Одеса, 9–10 лютого 2018 р.); «Розвиток юридичних наук: проблеми та рішення» (м. Каунас, Литва, 27–28 квітня 2018 р.).

Оцінка змісту дисертації та автореферату.

Науково обґрунтованою є архітектура дисертаційної роботи, яка дозволила автору в основному повно та всебічно розкрити предмет дослідження. Структура дисертації логічно витікає з поставлених завдань, об'єкта та предмета дослідження й охоплює як теоретичний, так і практичний аспект досліджуваної проблематики.

Дисертація складається із анотації, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (290 найменувань на 32 сторінках) та п'яти додатків на 22 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 280 сторінок, із них основний текст – 209 сторінок.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, з'ясовано її зв'язок із науковими програмами, планами, темами та ступінь наукової розробки, визначено об'єкт і предмет дослідження, окреслено мету і завдання, викладено методологічну основу роботи, сформульовано положення, які характеризують її наукову новизну, пояснено практичне значення результатів дослідження, наведено дані про апробацію результатів, публікації, а також структуру та обсяг дисертації.

Перший розділ **«Загальні положення регулювання засади верховенства права у кримінальному процесі»** складається з трьох підрозділів, у яких розкрито історичні аспекти розвитку засади верховенства права та міжнародно-правові стандарти її регулювання, здійснено аналіз юридичного змісту верховенства права як засади кримінального

провадження, визначено місце верховенства права в системі засад кримінального провадження та її співвідношення з законністю.

У цьому розділі достатньо повнопроаналізовано розвиток уявлень про верховенство права та імплементацію цього поняття у законодавстві України. Встановлено, що кримінально-процесуальна засада верховенства права має загально-теоретичне коріння, а її «історичною Батьківщиною» є система загального англосаксонського права. Зародки концепції верховенства права наявні у спадщині античних філософів, а в її утвердженні значне місце посідають політико-правові доробки мислителів епохи Просвітництва.

Обґрунтовано, що положення універсальних і регіональних міжнародно-правових актів є міжнародними стандартами регулювання засади верховенства права. Вони визначаються у Загальній декларації прав людини; Міжнародному пакті про громадянські і політичні права; Конвенції про захист прав і основоположних свобод. Визначено, що положення Конвенції імplementовані в українську правову систему на трьох рівнях застосування: ст. 9 Конституції України; ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»; ч. 2 ст. 8 КПК України. Кримінальне провадження здійснюється з урахуванням положень Конвенції та практики ЄСПЛ.

Доводиться, що конституційне закріплення верховенства права не співпадає зі змістом, вкладеним у кримінальне процесуальне законодавство. Загально-правова конструкція верховенства права, окрім статей 8, 129 Конституції України та ст. 8 КПК України, знайшла своє закріплення і в ст. 3 Закону України «Про прокуратуру», статтях 2, 6, 48, 57 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», ст. 6 Закону України «Про Національну поліцію».

Дається поняття та розкривається юридичний зміст верховенства права як засади кримінального провадження, визначається місце верховенства права в системі засад кримінального провадження, показується співвідношення верховенства права та законності. З'ясовується, що

верховенство права і законність співвідносяться як зміст і форма. Перше характеризує кримінальне провадження з ціннісної, змістовної сторони, а законність забезпечує необхідну йому форму через встановлення чітких процедур і меж діяльності уповноважених суб'єктів. Робиться висновок, що процедурна справедливість кримінального провадження, гарантована статтею 6 Конвенції, базується на дотриманні верховенства права, а належна правова процедура, яка закріплена завданням кримінального провадження, визначається чіткими приписами формального закону. Доводиться, що кримінальне провадження має здійснюватися при поєднанні процесуального закону з врахуванням критеріїв природного права – моралі, соціальної справедливості, рівності, а також стандартів, які вироблені в прецедентній практиці ЄСПЛ.

Доводиться, що зміст верховенства права, закріплений у ст. 8 КПК України, розкривається через такі положення: найвища цінність людської особистості в кримінальному провадженні; неухильне дотримання прав і свобод людини; обов'язковість врахування практики ЄСПЛ у кримінальному провадженні. Разом з тим, верховенство права опосередковується не лише через загальні універсальні демократичні цінності (особу, її права і свободи, обов'язковість гарантування, забезпечення, дотримання і захисту прав людини), а також через належну правову процедуру, правову визначеність і недопущення нелегітимного чи надмірного (непропорційного) втручання у права людини.

Дисертанткою обгрунтовано визначено, що верховенство права як засада кримінального провадження – це закріплена у КПК України гарантія досягнення завдань кримінального провадження, спрямована на забезпечення прав і свобод учасників кримінального провадження, захист від невинуватого втручання в права людини з боку суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності, узгодження і баланс протилежних інтересів у кримінальному провадженні шляхом застосування конвенційних стандартів.

Другий розділ «Реалізація засади верховенства права під час досудового розслідування» складається з трьох підрозділів, у яких розкривається порядок реалізації засади верховенства права під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та під час прийняття процесуальних рішень щодо закінчення досудового розслідування.

Здобувачкою визначено умови реалізації засади верховенства права під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Обґрунтовано, що забезпечення верховенства права під час застосування (продовження) запобіжних заходів пов'язане із законодавчим закріпленням і практичним дотриманням таких критеріїв гарантування права на свободу і особисту недоторканність, як: встановлення мети, підстав і меж застосування запобіжних заходів з додатковими «фільтрами» застосування їх окремих видів; наявність судового контролю. Визначено критерії реалізації засади верховенства права при застосуванні (продовженні) запобіжного заходу. Визначено критерії відповідності слідчих (розшукових) дій засаді верховенства права та умови відповідності верховенству права порядку проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій (з урахуванням трискладового тесту ЄСПЛ), а саме: втручання у права людини шляхом проведення слідчої (розшукової) дії здійснюється відповідно до закону; таке втручання є необхідним, переслідує легітимну мету і є пропорційним. Обґрунтована доцільність доповнення КПК України нормою, яка зобов'язує слідчого, прокурора у разі виникнення випадків, які вимагають невідкладного реагування шляхом проведення певної процесуальної дії, у постанові про її проведення або у протоколі, якщо вона проводиться без відповідного процесуального рішення, мотивувати невідкладність її проведення конкретними фактами. Досліджена реалізація засади верховенства права під час прийняття процесуальних рішень щодо закінчення досудового розслідування.

Третій розділ «Реалізація засади верховенства права під час судового розгляду кримінального провадження» складається з двох підрозділів, у яких розкривається порядок реалізації засади верховенства права під час вирішення питання щодо допустимості доказів та під час судового розгляду і ухвалення вироку.

У цьому розділі дисертанткою визначено, що належний спосіб отримання доказів є одним із компонентів належної правової процедури і, в підсумку, справедливого судового розгляду. Запропоновано такі різновиди недопустимих доказів: 1) абсолютно недопустимі докази (повинні визнаватися судом такими без жодних застережень під час будь-якого судового розгляду); 2) відносно допустимі докази (доцільність і можливість їх використання для доведення певних фактів визначається сторонами чи судом за наявності певних умов); 3) очевидно недопустимі докази (ч. 2 ст. 89 КПК України) – визнаються недопустимими до або в момент їх дослідження. Абсолютно недопустимими є докази, які: 1) отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини; 2) здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини (концепція «плодів отруєного дерева»); 3) отримані з порушеннями вимог КПК України, перерахованих у ч. 3 ст. 87 КПК України; 4) отримані внаслідок проведення слідчих (розшукових) дій до початку або після закінчення строків досудового розслідування; 5) отримані внаслідок або в процесі провокації до вчинення злочину. До відносно допустимих віднесено: 1) докази, які стосуються судимостей підозрюваного, обвинуваченого або вчинення ним інших правопорушень, відомості щодо характеру або окремих рис характеру підозрюваного, обвинуваченого; 2) показання з чужих слів; 3) докази, які не відкриті сторонам під час закінчення досудового розслідування; 4) відомості, які подаються як докази для підтвердження змісту документа; 5) фактичні дані, отримані в порядку міжнародного співробітництва; 6) результати слідчих (розшукових) дій, оформлені неналежним чином.

Визначено випадки порушення права на перехресний допит в контексті недопустимості доказів. На підставі аналізу конвенційних стандартів, норм КПК України та судової практики визначено, що при ухваленні вироку верховенство права реалізується в тому, що вирок ухвалено незалежним і неупередженим судом; дотримано загальні критерії справедливого судового розгляду (п. 1 ст. 6 Конвенції) та засади кримінального провадження (глава 2 КПК України); дотримано вимоги презумпції невинуватості і застосований стандарт «поза розумним сумнівом» (п. 2 ст. 6 Конвенції); дотримано специфічні гарантії прав обвинуваченого (п. 3 ст. 6 Конвенції); справедливість (обґрунтованість) ухваленого вироку. Встановлено, що в КПК України відсутня норма, яка б закріплювала для сторони захисту загальне правило достатності часу і можливості для підготовки захисту, що не відповідає положенню підпункту (b) п. 3 ст. 6 Конвенції, а тому запропоновано відповідні зміни до КПК України.

Важливе значення для удосконалення КПК мають запропоновані зміни і доповнення до його норм у контексті питань, що розглядаються у роботі (статей 223, 253, 278, 290, 393, 475 КПК України).

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертації.

1. На стор. 60 дис. дисертантка визначає поняття засади верховенства права у кримінальному провадженні як закріпленої у КПК України гарантії досягнення завдань кримінального провадження, спрямованої на забезпечення прав і свобод учасників кримінального провадження, захист від невиправданого втручання в права людини з боку суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності, узгодження і баланс протилежних інтересів у кримінальному провадженні шляхом застосування конвенційних стандартів. Виходячи із запропонованої автором дефініції, під час прилюдного захисту хотілося б почути її думку щодо співвідношення таких категорій як «засада кримінального провадження» та «гарантії кримінального провадження».

2. На стор. 129-130 дис. здобувачка зазначає, що застосування засади верховенства права під час проведення слідчих (розшукових) дій полягає в їх

розумінні не лише з точки зору отримання доказів, а і як акту правозастосування щодо дотримання визначеної процедури (належна правова процедура), як способу захисту від пред'явленої підозри (право на захист), як запобіжника порушення і необґрунтованого обмеження (дотримання принципу пропорційності) прав людини під час досудового розслідування. На думку офіційного опонента, видається недоцільним виділяти серед напрямів застосування засади верховенства права під час проведення слідчих (розшукових) дій «акт правозастосування щодо дотримання визначеної процедури (належна правова процедура)», оскільки недотримання належної правової процедури проведення слідчих (розшукових) дій є наслідком отримання фактичних даних, що не відповідають вимозі допустимості. Окрім того, сумнівним є визначення сутності засади верховенства права під час проведення слідчих (розшукових) дій як «способу захисту від пред'явленої підозри (право на захист)», адже на стор. 128 дис. нею розкривається сутність цього напрямку як засобу отримання доказів стороною захисту.

3. Не можна погодитися з позицією дисертантки, що питання щодо допустимості доказів виникає вже на стадії судового розгляду (стор. 151). Виходячи із сучасних доктринальних концепцій кримінального процесуального доказування, у тому числі й тих, що ґрунтуються на вітчизняній моделі кримінального процесу та його функціональній структурі, в ході реалізації засади верховенства права у кримінальному провадженні докази перевіряється та оцінюються відповідним суб'єктом кримінального процесу як на стадії досудового розслідування, так і під час судового розгляду кримінального провадження. Так, наприклад, на стадії досудового розслідування прокурор перевіряє докази з точки зору допустимості, що використовуються слідчим для обґрунтування клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, складання повідомлення про підозру тощо. Відповідно слідчий суддя як суб'єкт

забезпечення доказування перевіряє та оцінює докази, у тому числі на предмет їх допустимості, під час надання дозволу на проведення відповідних процесуальних дій (окремих заходів забезпечення кримінального провадження, слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій тощо).

4. Дисертаційне дослідження мало б більш повний і репрезентативний характер, як би здобувачка дослідила проблемні питання реалізації засади верховенства права під час оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування; здійснення спеціального досудового розслідування, кримінального провадження щодо окремої категорії осіб.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Дисертація **Михайленко Віри Володимирівни** на тему: «**Реалізація засади верховенства права у кримінальному провадженні**», подана на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність, відповідає вимогам п. п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами та доповненнями), а її автор **Михайленко Віра Володимирівна** заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри правосуддя

юридичного факультету

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка,

доктор юридичних наук, професор,

заслужений діяч науки і техніки України

М. Погорецький

ПІДПИС ЗА
ВЧЕНИЙ СЕ
КАРАУЛЬНА
03.05.20

Handwritten signature of M. Pogoretskyi.